

บทความวิจัย

การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน
วัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา*
APPLICATION OF SARANIYADHAMMA IN PARITICIPATPON OF THE
COMMUNITY OF WATSRIWITHETSANGKHARAM, SAMNAKKHAM
SUBDISTRICT SADAO DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE

พระปลัดสุบิน ธนีสโร (วงศ์แสง)

Phrapalad subin Thanisaro (Womgsang)

พระครูวิจิตรศีลาจาร

PhrakruWijitsilajarn

พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล

Phrakhrukositwattananukul

พระครูวาทิธรรมวิภาช

phrakruwateedhammaviput

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: subinnngssaeng@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และ 3) เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า หลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้า ตรัสถึงธรรมเป็นเหตุให้ระลึกลึกลง ทำให้งานที่เคารพกัน เพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคี เพื่อความไม่ทะเลาะวิวาท สามารถสรุปได้เป็น 4 ประการ คือ ประการแรก คิด พูด ทำ ด้วยเมตตา ประการที่สอง สาธารณโภคี แบ่งปันให้เท่าเทียมกัน ประการที่สาม สีสสามัญญตา มีศีลเสมอกัน และประการที่สี่ ภิภุชสัมมัญญตา มีความเห็นลงรอยกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม เป็นชุมชนที่ปลูกฝังคุณธรรมเป็นจุดกลางทางความคิดโดยครอบครัว เพื่อให้

* Received June 5, 2022; Revised June 25, 2022; Accepted July 22, 2022

เกิดความรัก ความเคารพต่อกันบนพื้นฐานความมีน้ำใจอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ต่อกันในชุมชน แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน นั้นเริ่มมาจากสถาบันทางสังคม คือ ครอบครัวที่ช่วยอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคม รวมทั้งถ่ายทอด วัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ที่ถือกำเนิดขึ้นมา เช่น การเรียนรู้แบบแผนและวิธีปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคม สถาบันศาสนา ทำหน้าที่ช่วยสนองความต้องการด้านจิตใจ เสริมสร้างกำลังใจให้สมาชิกในสังคมศาสนาเป็นที่ยึดถือและใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, หลักสาราณียธรรม, การมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research article were to: 1) study the principles of Saranya Dharma in the scriptures; Theravada Buddhism 2) study the participation of the community at Sri Withesangkham Temple, Samnakham Sub-district, Sadao District, Songkhla Province; Participation in the community of Wat Sri Withet Sangkharam, Samnak Kham Sub-district, Sadao District, Songkhla Province, conducted the research. by using a qualitative research method by in-depth interview and group chat. The results showed that the principles of Saranya Dharma appearing in Theravada Buddhist scriptures The Buddha talks about the Dharma cause to remember each other to be respected to help each other for unity In order to avoid quarreling, it can be summarized into four things: first, think, speak, and act with kindness; secondly, public welfare (equal sharing), thirdly, silamanyata (equal virtue), and fourthly. vision (There are consensus opinions). Participation of Wat Sri Withet Sangkaram Community It is a community where morality is instilled as the center of thought by the family to create love. Respect for each other on the basis of kindness and compassion for each other in the community. Approaches to the application of Saraniya Dharma in community participation that started from social institutions are families that help train them to learn social order. including the transfer of culture to new members who are born, such as learning patterns and practices according to social order, religious institutions serve to help meet the needs of the mind. Strengthen the morale of the members of the society Religion is upheld and used as a guideline in life.

Keywords: application, saranee dharma, participation

บทนำ

การอยู่ร่วมกันของชุมชนจำเป็นต้องนำหลักธรรมของศาสนามาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สังคม ชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ขจัดป้องกันปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นหรือมีขึ้นได้ในสังคมปัจจุบัน หากสังคมไม่มีภูมิป้องกันที่ดี นั่นก็คือ ภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิป้องกันที่ว่ามีได้แก่ คำสอน เรื่อง สาราณียธรรมในการอยู่ร่วมกันให้มีความสุข มีเป้าหมายเพื่อให้คนไทยทุกคนมีทักษะและกระบวนการในการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา (รองศาสตราจารย์พูนสุข บุญยสวัสดิ์, 2561) สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีความซื่อสัตย์ สุจริต รู้จักรับผิดชอบชั่วดี มีระเบียบวินัย ประหยัด อุดม มีจิตสำนึก มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทั้งนี้ การอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนจึงเป็นศูนย์รวมทางความคิดและความเห็น เป็นแหล่งรวมคนหลายวัยเข้าด้วยกัน จึงทำให้สังคมและชุมชนต้องเกิดปัญหาหรือมีความสับสนวุ่นวายขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่สังคมมีปัญหาขึ้นจะเป็นด้วยเหตุผลใดก็ตาม ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปได้ ก็หาเป็นใครที่หาไม่ได้ หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุก ๆ คนนั่นเองที่จะต้องสามัคคีร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนนั้นให้ดียิ่งขึ้นและมีความเจริญก้าวหน้า (ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2560) ดังนั้น สาราณียธรรมจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จของชุมชน ความสามัคคีจึงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ ที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุก ๆ คน ควรที่จะตระหนักเอาใจใส่ และสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ 6 ประการ ด้วยกัน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า “สาราณียธรรม 6” (พระพรหมคุณมภรณ์ (ป.อ ปยุตโต), 2551) ซึ่งมีความหมายว่า หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความพร้อมเพรียง มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เหมาะแก่การประยุกต์หลักสาราณียธรรมและนำมาใช้ในการสร้างสันติสุขของชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีความรู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีการพัฒนาประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้น ให้ประสบผลสำเร็จโดยนำหลักธรรมที่เป็นเหตุ เป็นผล เป็นหลักธรรมที่ระลึกถึงกัน เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเสริมความเป็นอยู่และความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในชุมชน

จากการวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลาผู้เขียนในเห็นคนในชุมชนมีความขัดแย้งกันมากไม่มีหลักสาราณียธรรมในจิตใจหรือมีก็ยังน้อยอยู่ผู้เขียนจึงให้ความสำคัญในเรื่องนี้เพื่อให้คนในชุมชนรู้ถึงหลักสาราณียธรรมเพื่อไปใช้ชีวิตประจำวันและสิ่งที่คาดว่าจะ

ได้รับคืออย่างจะสะท้อนให้เห็นว่าถ้าชุมชนมีความเข้าใจเรื่องหลักสาราณียธรรมจะทำให้ชีวิตมีความสุขมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสระเคา จังหวัดสงขลา
3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสระเคา จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) (สงศรี ชมภูวงศ์, 2554) เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้รู้ เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสระเคา จังหวัดสงขลา มาประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ โดยสรุปเป็นขั้นตอน ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้ ส่วนข้อมูลจากภาคสนาม ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก กับบุคคลสำคัญในชุมชนที่ต้องการสัมภาษณ์/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบจำเพาะเจาะจง เป็น จำนวน 5 คน 1) นายพรชัย นันทโย อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลสำนักขาม 2) นาง กอบขวัญ แดงบำรุง 3) นาย ราชน อ่อนแก้ว 4) น.ส.จรีภรณ์ เสงี่ยม 5) นางบุปผา เรืองช่วย

ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ทำการเรียบเรียงข้อมูล โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกัน ทั้งในส่วนข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ภาคสนาม แล้ววิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ตามจุดประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขามอำเภอสระเคา จังหวัดสงขลา” สรุปผลวิจัยได้ ดังนี้

1. หลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าตรัสถึงธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่เคารพกันและกัน เพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคี

เพื่อความไม่ทะเลาะวิวาท ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม** ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังสาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน **ตั้งมั่นเมตตาจารกรรม** ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังสาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน **ตั้งมั่นเมตตาโมกกรรม** ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังสาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน เป็นผู้มืศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่พร้อม เป็นไท ท่านผู้สรรเสริญไม่ถูกตักเตือนและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน เป็นผู้มืทักท้วงโดยทักท้วงอันประเสริฐ เป็นนียยานิกธรรม เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง สาราณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน วัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยสรุปเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ตารางที่ 1 หลักการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติและเป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมระดับครอบครัว

หลักสาราณียธรรม	หลักการปฏิบัติ	วิธีการปฏิบัติ	เป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้
1. เมตตาทายกรรมระดับครอบครัว	ทำดีต่อกันด้วยเมตตา	เชื่อฟังพ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่ดื้อ ร้น ไม่ก้าวร้าว ไม่พูดโกหก มีกิจกรรมยามที่สุภาพ อ่อน น้อม ชยันตั้งใจเล่าเรียน หนังสือ ช่วยเหลืองานบ้านต่าง ๆ	ประพัตินอย่างสุภาพ ให้ ความเคารพ มี กิจกรรมยามที่สุภาพ อ่อน น้อม (มี สัมมากรรมันตะ) คือ การ ประพัตินตามทางกาย หรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง

หลักสารณียธรรม	หลักการปฏิบัติ	วิธีการปฏิบัติ	เป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้
2. เมตตาวัจจกรรม ระดับครอบครัว	พูดดีกันด้วยเมตตา	ให้ความรู้ หรือคำแนะนำที่ดี ต่อบุคคลในครอบครัวด้วยการ กล่าววาจาสุภาพ พูดจริง ไม่ พูดคำหยาบหรือใช้สื่อเสียด	เพื่อให้เกิดความรักใคร่ อันเกิดจากการพูดจา ด้วยวาจาที่สุภาพ อ่อน น้อมถ่อมตน ตามฐานะ และวัย (มีสัมมาวาจา) คือ เจรจาชอบ หมายถึง การ พูดสนทนาแต่ในสิ่งที่ สร้างสรรค์ดีงาม
3. เมตตามโนกรรม ระดับครอบครัว	คิดดีต่อกันด้วย เมตตา	ตั้งจิตปรารถนาที่จะทำคุณงาม ความดี คิดมั่นในการสร้างบุญ กุศล และมีจิตเมตตาช่วยเหลือ ด้วยความหวังดี	ปรารถนาดีต่อสมาชิกใน ครอบครัว คิดดีต่อทุกคน ในบ้าน ไม่มุ่งร้าย เบียดเบียนกัน (มีสัมมา สังกัปปะ) คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมอง ความคิดพิจารณาแต่ ในทางกุศล หรือความดี งาม
4. สาธารณโภคี ระดับครอบครัว	แบ่งปันสิ่งที่ได้มา โดยชอบธรรม	แบ่งปันอย่างยุติธรรม รักลูก หรือบุคคลในครอบครัวอย่าง เท่าเทียมกัน	แบ่งปันลาภผลที่ร่วมกัน หากร่วมกันทำโดย ยุติธรรมแม้สิ่งของที่ ได้มาจะน้อย แต่ก็ แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วม ใช้สอยบริโภคทั่วถึงกัน นั่น คือ การร่วมสุข ร่วม ทุกข์ (มีสัมมนาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่าง สุ จ ริ ต ข น , มี สัมมาวายามะ) คือ ความ อุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรใน การกุศลกรรม
5. สีลสามัญญตา ระดับครอบครัว	มีความประพฤติ เสมอภาคกัน	ประพฤติสุจริตในสิ่งที่ดีงาม อย่างสม่ำเสมอ ประพฤติตน อย่างมีระเบียบวินัยเหมือน ผู้อื่น ไม่ประพฤติดนินทา	ปฏิบัติ ตามกฎบ้าน ประพฤติดนที่ดี มีสัมมา การระต่อผู้หลักผู้ใหญ่ มี สัมมาสติ คือ การไม่

หลักสารานุกรม	หลักการปฏิบัติ	วิธีการปฏิบัติ	เป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้
		แตกแยกจนเป็นที่ขัดข้อง หมองใจต่อผู้อื่น หรือเสื่อมเสีย แก่หมู่คณะ	ปล่อยให้ เกิด ความ พลั้งเผลอ จิตเลือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัว อยู่เป็นปกติ
6. ทัศนวิสัยระดับครอบครัว	มีความเสมอภาค กันทางความคิด	เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น	ปรับความคิดความเห็น ตนเองให้มีเหตุผลถูกต้อง เหมือนกับผู้อื่น และหมู่ คณะภายใต้เหตุ และผล ในทางที่ตรง พร้อมกับ เคารพเหตุผล ยึดหลัก ความตรง เป็นอุดมคติ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัดจากกิเลส นิวรณ์อยู่เป็นปกติ

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยสรุปผลได้ ดังนี้ ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนคิดริเริ่มจัดทำเป็นกิจกรรมหรือโครงการ ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม เพราะว่าประชาชนในชุมชนเป็นผู้รู้ถึงสภาพปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของชุมชนตนเองเป็นอย่างดี จากบทสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำมาพอที่จะสรุปประเด็นสำคัญ ที่สะท้อนถึงการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา นั้นนำมาสรุป ดังนี้ นางกอบขวัญ แดงบำรุง กล่าวว่า “ในการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น การประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน ถือว่าสำคัญ ก่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลและสังคม เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน” (นางกอบขวัญ แดงบำรุง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดศรีวิเทศสังฆาราม, 2565)

แนวคิดของการพัฒนาชุมชนจึงต้องมุ่งเน้นที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ผ่านขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่บนพื้นฐานของการส่งเสริมในการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของประชาชนเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องประเด็นต่าง ๆ หรือการพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความสามารถที่จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการมีส่วนร่วมพัฒนาในชุมชนได้ ซึ่งผลที่ได้จากการ

มีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ทำให้คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น มีการสร้างข้อตกลงและข้อผูกพัน อย่างมั่นคงในระยะยาว นายราชัน อ่อนแก้ว กล่าวว่า “การจะให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ผมว่า “ผู้นำ” มีส่วนสำคัญที่จะชักชวน ชักจูง ทำให้ความเข้าใจกับชาวบ้าน ให้ดี เกี่ยวกับผลได้ผลเสียของการเข้าร่วม ให้โอกาสทุกคน ทุกกลุ่มในหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ” (นายราชัน อ่อนแก้ว. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลสำนัก ขาม, 2565)

การนำไปปฏิบัติก็ง่ายขึ้น เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชนมี ความรู้สึกเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น รวมทั้งเป็นการฝึกอบรมผู้นำ และทำให้ประชาชนได้ เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคตตามลักษณะ ที่ชุมชนต้องการ ที่สอดคล้องบนความเชื่อพื้นฐานของชุมชนเอง เป็นการบำเพ็ญประโยชน์อย่าง เต็มใจที่จะมีส่วนร่วม นางบุผา เรืองช่วย กล่าวว่า “การสนับสนุน หรือการช่วยเหลืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากรัฐบาลเพื่อช่วยสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ สร้างความไว้วางใจ ระหว่างชุมชนด้วยกัน การให้อิสระแก่ชุมชน เพื่อตัวเอง และเพื่อหมู่บ้านของเขาเอง เริ่มโดย การรวมกลุ่มประชาชน ตามกิจกรรมพัฒนาที่จัดขึ้น และค่อย ๆ เพิ่มความสามารถและความ รับผิดชอบใน” (นางบุผา เรืองช่วย. ข้าราชการบำนาญครู, 2565)

ตารางที่ 2 หลักการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติและเป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสราณีย ธรรมระดับชุมชน

หลักสราณียธรรม	หลักการปฏิบัติ	วิธีการปฏิบัติ	เป้าหมาย/แนวทาง การประยุกต์ใช้
1. เมตตาทายกรรม ระดับชุมชน	ทำดีต่อกันด้วย เมตตาต่อบุคคลใน ชุมชน	ให้เกียรติ เคารพนบน้อมต่อบุคคลในชุมชนตามวัย	ป ฏิ บั ติ ต น ต า ม กฎระเบียบของชุมชน ไม่ทิ้งขยะลงในที่สาธารณะ ไม่ทำลาย สิ่งของที่ เป็น ของ สาธารณะ
2. เมตตาวจิกรรม ระดับชุมชน	พูดดีกันด้วยหลัก เมตตาต่อบุคคลใน ชุมชน	พูดวาจาที่เป็นคำสัตย์ คำจริง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานสามัคคี ด้วยคำไพเราะ น่าฟัง และคำที่มีประโยชน์	รักษาคำพูด คำสัตย์จริง ใช้วาจาสุภาพ เคารพ และจริงใจต่อกันใน ชุมชน
3. เมตตาเมทตามโนกรรม ระดับชุมชน	คิดดีต่อกันด้วยหลัก เมตตาต่อบุคคลใน ชุมชน	คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ไม่คิดเบียดเบียน	ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความ ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกัน ไม่คิดประทุษร้ายกัน

หลักสารณียธรรม	หลักการปฏิบัติ	วิธีการปฏิบัติ	เป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้
4. สาธารณโภคีระดับชุมชน	แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม	ไม่เห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ต่อส่วนรวม	ยึดตามหลักการจัดสรรปันที่ เป็นธรรมส่วนคำนึงถึงส่วนรวมเป็นหลักในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับ
5. สีสสามัญญตา ระดับชุมชน	มีความประพฤติดีเสมอภาคกัน	ยอมรับนับถือบุคคลผู้อาวุโสในชุมชน	เคารพให้เกียรติ ยกย่องเชิดชู ประพฤติปฏิบัติตามคุณงามความดีของท่านผู้รู้ที่อยู่ในชุมชน ที่เป็นที่ยอมรับและเคารพ
6. ทิฏฐิสามัญญตา ระดับชุมชน	มีความเสมอภาคกันทางความคิด	เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น	เชื่อฟังและปฏิบัติตามมติของชุมชน แม้ความคิดเห็นของตนไม่ตรงกับของคนส่วนใหญ่

3. การประยุกต์ใช้หลักสารณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

การประยุกต์ใช้หลักสารณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา นั้นเริ่มมาจากสถาบันทางสังคม คือ ครอบครัวที่ช่วยอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคม รวมทั้งถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ที่ถือกำเนิดขึ้นมา เช่น การพูด การแต่งกาย การดำรงชีวิต การรู้จักพิจารณาว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ตลอดจนการเรียนรู้แบบแผนและวิธีปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคม มีศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดถือและใช้เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ด้วยวิธีการสร้างกลยุทธ์ให้มีส่วนร่วม คือ การจัดกิจกรรมหรือโครงการ การสื่อสารหรือให้คำแนะนำ สนับสนุนภาวะผู้นำกระตุ้นชักจูงชาวชุมชนให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมด้วยการสร้างความไว้วางใจ

ตารางที่ 3 หลักการปฏิบัติ วิธีการปฏิบัติและเป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสารณียธรรมระดับสังคม/ประเทศชาติ

หลักสารณียธรรม	หลักการปฏิบัติ	วิธีการปฏิบัติ	เป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้
1. เมตตาทายกรรม ระดับสังคม	ทำดี ต่อกันด้วยเมตตา ต่อสมาชิกในสังคม และประเทศชาติ	แสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายต่อเพื่อนบ้าน และนานาชาติ	แสดงออกต่อมิตรทางสังคมหรือประเทศต่างๆ ด้วยไมตรีจิตที่เป็นมิตร

หลักสารณียธรรม	หลักการปฏิบัติ	วิธีการปฏิบัติ	เป้าหมาย/แนวทางการประยุกต์ใช้
2. เมตตาวัจจกรรม ระดับสังคม	พูดดีกันด้วยหลัก เมตตาต่อสังคมและ ประเทศชาติ	มีการกระทำทางวาจาที่ แสดงออกถึงความปรารถนาดี ต่อมิตรประเทศ เช่น ไม่กล่าว ติเตียน ให้ร้าย	ปรารถนาดีต่อมิตร ประเทศด้วยการเจรจา ทางการทูตอย่างไมตรี จิต
3. เมตตามโนกรรม ระดับสังคม	คิดดีต่อกันด้วยหลัก เมตตาต่อสังคมและ ประเทศชาติ	มีจิตใจปรารถนาดีกับมิตร ประเทศปราศจากอกุศลจิต ไม่หาวาทะแวง	ปรารถนาดีต่อมิตร ประเทศ 'ไม่' มุ่งร้าย ทำลายล้างเพื่อนบ้าน ประเทศใกล้เคียง มี ความจริงใจที่ดีต่อกัน
4. สาธารณโคภี ระดับสังคม	มีความประพฤติ เสมอภาคกัน	ดำเนินนโยบายต่างประเทศให้ สอดคล้องกับมติสากล เพื่อ การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข	ดำเนินการตามวิธีการ ทูต เคารพอธิปไตยของ ประเทศอื่น
5. สีสสามัญญตา ระดับสังคม	มีความประพฤติ เสมอภาคกัน	ดำเนินนโยบายต่างประเทศให้ สอดคล้องกับมติสากล เพื่อ การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข	ดำเนินการตามวิธีการ ทูต เคารพอธิปไตยของ ประเทศอื่น
6. ทิฐูสามัญญตา ระดับสังคม	มีความเสมอภาคกัน ทางความคิด	ยอมรับกฎเกณฑ์กติกาที่ นานาชาติกำหนดไว้	เคารพสิทธิเสรีภาพของ ประเทศอื่นๆ ไม่ก้าว ล่วงละเมิด เพื่อ ผลประโยชน์ที่แอบแฝง

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสารณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” อภิปรายผล ดังนี้

1. ศึกษาหลักสารณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทหลักสารณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าตรัสถึงธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่เคารพกันและกัน เพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคี เพื่อความไม่ทะเลาะวิวาท ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) ตั้งมั่นเมตตากายกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังสารณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน 2) ตั้งมั่นเมตตาวาจจกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลังสารณียธรรมแม้นี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน 3) ตั้งมั่นเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้า

และลบล้างสาราณียธรรมเมื่อนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน 4) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุตแต่เพียงบิดนทบาท บริโภคกับเพื่อน พรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลทั้งต่อหน้าและลบล้าง สาราณียธรรมเมื่อนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน 5) เป็นผู้มืศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่พร้อม เป็นไท ท่านผู้สรรเสริญไม่ถูกตณหาและทิกฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิก เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลบล้าง สาราณียธรรมเมื่อนี้ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันเพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน 6) เป็นผู้มืทิกฐิโดยทิกฐิอันประเสริฐ เป็นนินยานิกธรรม เพื่อความสิ้นทุกขโดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลบล้าง สาราณียธรรมเมื่อนี้ ทำให้เป็น ที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตโต), 2551)

2. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา

ชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนดั้งเดิมของผู้นับถือศาสนาพุทธ มักจะมีการทำกิจกรรมทางศาสนาาร่วมกัน และมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในรูปแบบการใช้ชีวิตทางศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา โดยมีผู้นำ (ท่านเจ้าอาวาส) ของวัดเป็นตัวเชื่อมหลักระหว่างผู้คนในชุมชนและศาสนา สังเกตได้เป็นอย่างดี คือ การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญอื่น ๆ วัดจะเป็นสถานที่สำหรับการทำบุญของผู้คน ในชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ของชาวพุทธ จะมีกิจกรรมทางศาสนาากบ้าง น้อยบ้าง ขึ้นกับผู้นำทางศาสนา (เจ้าอาวาส) ที่จะมีทิศทางของความคิดแบบใด แต่ดูเหมือนกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นหลักของทุกวัดทั่วประเทศ คือ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะได้รับความร่วมมือจากชุมชนชาวพุทธทั้งไกลและใกล้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยอาศัยกิจกรรมทางศาสนาาร่วมกัน และเป็นการแสดงถึงความเป็นชุมชนของผู้นับถือพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้นำของสงฆ์ เป็นผู้ที่มืบทบาทอย่างมากในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อสมาชิกในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับวัดหรือองค์กรต่าง ๆ ผ่านวิธีการเผยแผ่ คือ 1) การเทศนา คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีนี้ พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่อยู่เป็นประจำทุกวันธัมมัสสวนะ (วันพระ) 2) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะยืนพูด และผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าว

จิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการแสดงธรรมแบบใหม่ 3) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจงหรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นการเผยแผ่อีกรูปแบบหนึ่ง 4) สนทนาธรรม คือ การพูดจาหารือกันในหลักธรรม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง 5) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งสมาธิภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิหรือเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ ต้องเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น สอนให้คนหันมาสร้างชาติ ชัดเกล้าจิตใจให้เรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น ด้วยการเรียนการสอนหลักธรรมต่าง ๆ ชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีท่านเจ้าอาวาสวัดศรีวิเทศสังฆาราม ช่วยชี้แนะทางให้เป็นคนดี มีหลักการสำหรับการดำรงชีวิตและหลักการเพื่อการพิจารณาความเป็นคนดีหลายประการ เช่น สิ่งหนึ่งที่ท่านนำมาสอนให้ชาวชุมชนได้พิจารณา คือ “สาราณียธรรม” ธรรมดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคในความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความโปร่งใสทั้งทางกาย วาจา และใจ

3. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา

การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่มีพื้นฐานความเชื่อมาจากศาสนา ที่คิดว่าทำได้ดี จึงได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนคิดริเริ่ม จัดทำเป็นกิจกรรมหรือโครงการ ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า เป็นเพราะคนในชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม เพราะถือว่าเป็นผู้ที่รู้ถึงสภาพปัญหาในชุมชน และความต้องการต่าง ๆ ของชุมชนตนเองเป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของประชัย ศรีจามร ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในแนวทางการพัฒนา โดยผ่านทางกระบวนการส่งเสริม ชักนำ การสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการเรียนรู้ การริเริ่มในการคิด ร่วมกำหนดแนวทางในการพัฒนา ร่วมแก้ไขและวางแผนปฏิบัติ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือทรัพยากรทางการบริการ ตลอดจนอำนาจในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมแนวทางการดำเนินกิจกรรมของตนเองให้เกิดขึ้น เกิดขึ้นภายในชุมชนด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถของตนเอง (ประชัย ศรีจามร, 2549) สอดคล้องกับแนวคิดของ เมธี จันทจารย์ และสุธิดา รัตนวาณิชพันธ์ ที่กล่าวว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (เมธี จันทจารย์ และสุธิดา รัตนวาณิชพันธ์, 2541) แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นกมล บงกชกาญจน์ ที่วิจัยเรื่อง “การปฏิบัติงานตามหลักสาราณียธรรมของบุคลากรศูนย์ซ่อมอากาศยาน กองการบินทหารเรือ กองเรือ

ยุทธการ” ที่มีข้อเสนอแนะว่า ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามหลักสาราณียธรรมของบุคลากร ศูนย์ซ่อมอากาศยาน กองการบินทหารเรือ กองเรือยุทธการ พบว่า มีการแสดงความเคารพซึ่งกันและกันเฉพาะภายในที่ทำงานเท่านั้น เมื่อผู้อื่นมีความเดือดร้อนยังให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือน้อยอยู่ เมื่อมีการทำงานผิดพลาดมักจะมีการดูตำหนิว่ากล่าวมากกว่าการแนะนำ ยังมีการหลีกเลี่ยงงานที่กระทำร่วมกัน การแบ่งปันสิ่งของบางอย่างยังไม่ทั่วถึงทุกคน ยังมีการประพฤติผิดระเบียบวินัย การประชุมบางครั้งไม่สามารถตกลงกันได้ จึงทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาที่ต้องการได้ และบางคนไม่มีโอกาส ในการแสดงความคิดเห็นในการร่วมกิจกรรม (นภดล บงกชกาญจน, 2557)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัย เรื่อง “แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน วัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และเพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดศรีวิเทศสังฆาราม ตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” ข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) ควรศึกษาผลที่เกิดจากการนำหลักการสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการต่าง ๆ 2) ควรศึกษาวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กับงานวิจัยคุณภาพในการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สังเกตการณ์ไปพร้อม ๆ กัน 3) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศาสนวิธีในการมีส่วนร่วมของชุมชนตามหลักธรรมแบบความแตกต่างของศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- ชูชาติ พวงสมจิตร. (2560). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 1342-1354.
- นภดล บงกชกาญจน. (2557). การปฏิบัติงานตามหลักสาราณียธรรมของบุคลากร ศูนย์ซ่อมอากาศยาน กองการบินทหารเรือ กองเรือยุทธการ. ใน *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- นางกอบขวัญ แดงบำรุง. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดศรีวิเทศสังฆาราม. (24 เมษายน 2565). การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน. (พระปลัดสุบิน ธนีสโร (วงศ์แสง), ผู้สัมภาษณ์)
- นางบุผา เรืองช่วย. ข้าราชการบำนาญครู. (24 เมษายน 2565). การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน. (พระปลัดสุบิน ธนีสโร (วงศ์แสง), ผู้สัมภาษณ์)

- นายราชัน อ่อนแก้ว. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลสำนักขาม. (24 เมษายน 2565). การประยุกต์ใช้หลักสารานุกรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน. (พระปลัดสุบิน ธนีสสุโร (วงศ์แสง), ผู้สัมภาษณ์)
- ประชัย ศรีจามร. (2549). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการปลูกป่าภาครัฐ กรณีศึกษาตำบลป่าอ้อดอนชัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 6 มีนาคม 2565 จาก <https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail/176700>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- เมธี ขจันท์จารุภรณ์ และสุธิดา รัตนวาณิชพันธ์. (2541). วิทยาการชุมชน : การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างประชาชน. นครสวรรค์: สุขุมและบุตร.
- รองศาสตราจารย์พูนสุข บุญยสวัสดิ์. (2561). คุณธรรมและเจตคติสำหรับเด็กอนุบาล. เรียกใช้เมื่อ 6 มีนาคม 2565 จาก <http://www.pacerathailand.org/2018/01/664.html>
- สงศรี ชมภูวงศ์. (2554). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครศรีธรรมราช: วีพีเอส.